

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1972
metai

VILNIUS

1973

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1972

VILNIUS

1973

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1972

VILNIUS

1973

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД
1972

ВИЛЬНЮС

1973

Redakcinė kolegija

Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Milius Vacys, Strazdūnaitė Rita (sekretorė), Sadžius Henrikas (vyr. redaktorius pavaduotojas), Tautavičius Adolfas, Tyla Antanas, Vaitkevičius Bronius (vyr. redaktorius), Zepkaitė Regina

Vilnius, Kosciuškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки, 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

M $\frac{0164-137}{M851(10)-73}$ Z-73

BROLIŠKŲJŲ RESPUBLIKŲ ISTORIKŲ MOKSLINĖ VEIKLA

LATVIJOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJOS ISTORIJS INSTITUTO TRUMPA 1966—1970 m. DARBŲ APŽVALGA

Latvijos TSR MA Istorijos institutas — didžiausias respublikos mokslo centras, tyrinėjans latvių tautos praeitį.

1972 m. sausio 1 d. institute buvo 115 darbuotojų, iš jų 74 (21 vyr. ir 53 jaun.) moksliniai bendradarbiai. Trys iš jų turi mokslų daktaro ir 44 mokslų kandidato laipsnius. Mokslinį darbą dirba ir vienas Latvijos TSR MA akademikas (J. Krastinis) bei du nariai-korespondentai (V. Steinbergas ir V. Dorošenka).

Institute yra šie sektoriai:

Latvijos feodalizmo laikotarpio istorijos	— 10 moksl. bendr.
Latvijos kapitalizmo laikotarpio istorijos	— 11 moksl. bendr.
Tarybinės visuomenės istorijos	— 19 " "
Archeologijos ir antropologijos	— 12 " "
Etnografijos	— 9 " "
Filosofijos	— 5 " "
Šiuolaikinės buržuazinės ideologijos kritikos	— 4 " "
Mokslinės informacijos	— 4 " "

Be to, institute yra kinofotofono laboratorija, kurioje dirba 5 darbuotojai.

Instituto mokslinis kolektyvas sprendžia svarbiausias Latvijos istorijos problemas, vykdo fundamentalius tyrinėjimus, rengia apibendrinančius darbus. Per praėjusį penkmetį buvo pasiekta gražių rezultatų, tyrinėjant šlovingą revoliucinę praeitį, socializmo kūrimą, agrarinę ir ekonominę istoriją, istoriografiją, latvių pažangią visuomeninę-politinę mintį, archeologijos, etnografijos bei antropologijos klausimus.

100-osioms V. Lenino gimimo metinēms skirta akademiķa A. Dryzuliķa knyga „V. Leninas ir revolūciņē Latvija“¹, kurioje konkrēčiai ir vaizdžiai parodytas didelis V. Lenino vaidmuo Latvijos revolūciņiame judējime, kuriant latviu revolūciņē socialdemokratiju ir vēliāu — Latvijos Komunistu partiju. Knygoje pasakojama apie V. Lenino atvykimā 1900 m. pavasari j Rygā, jo susitikimā su latviu socialdemokratu atstovais ir pokalbius su jais apie „Iskros“ gabenimā per Latviju j Rusiju. Joje parodyta glaudūs V. Lenino ryšiai su žymiais latviu revolūciņio judējimo veikējais, jū bendra kova, bolševizuojant partiju, revolūciņos vado dalyvavimas Latvijos socialdemokratu II ir IV suvažiavimuose.

Didelē dēmesj autorius skiria Latvijos bolševiku, kuriems tiesiogiai vadovavo V. Leninas, kovai uż masiu sutelkimā ir socialistiņēs revolūciņios pergale Latvijoje 1917 m., latviu šauliu revolūciņionizavimo ir jū vaidmens Spalio ginkluotame sukilime nušvietimui, taip pat pasakojimui apie 1919 metu Tarybu Latviju.

Nemaža padaryta, rengiant spaudai „Latvijos TSR istorijos“ trumpojo kurso antraji leidimā², kuriame atsižvelgta j naujausius respublikos istorijos mokslo pasiekimus ir panaudota nauja, ypač apie pokario metus, medžiaga.

Straipsniu rinkinio „1905 metai Latvijoje“ išleidimas³ rodo, kad tyriņētōjai nuolat domisi pirmosios buržuazinēs-demokratiņēs revolūciņios tematika. Knygoje nušviečiama bendra revolūciņios eiga Latvijoje, taipogi pateikiama konkrēciu žiniu apie atskirus įvykius, keliami įvairūs klausimai, pvz., apie Spalio streikā didžiuosiuose Latvijos miestuose, revolūciņē Latgalos valstieciu kovā, ginkluotā Tukumo sukilimā, liaudies mokytoju ir besimokančiojo jaunimo vaidmeni ir vietā revolūciņioje. Rinkinyje įdēta plati 1905 metu įvykiu Latvijoje tarybiņēs istoriņēs literatūros apžvalga.

Didelē instituto bendradarbiu kolektyvo veiklos sritis yra darbo žmonių kovos uż Tarybu valdžią Latvijoje 1917—1919 metais tyrinėjimas. Kūrybiškai bendradarbiaujant su Maskvos, Estijos ir Lietuvos istorikais, buvo parengta monografija „Kova uż Tarybu valdžią Pabaltijyje“⁴, kurioje pateikta naujos medžiagos apie Didžiosios Spalio socialistiņēs revolūciņios Latvijoje paruošimā ir jos eigā, apie Tarybu Latvijos susikūrimā 1918—1919 metais.

¹ A. A. Дризул, В. И. Ленин и революционная Латвия, Рига, 1970, 241 p.

² Latvijas PSR vēsture, Saīsināts kurss (otrais pārstrādātais un papildinātais izdevums), Rīgā, 1967, 752 p.; История Латвийской ССР, Сокращенный курс (второе переработанное и дополненное издание), Рига, 1971, 922 p.

³ 1905. gads Latvijā (Rakstu krājums), Rīgā, 1966, 215 p.

⁴ Борьба за Советскую власть в Прибалтике (Коллектив авторов), М., 1967, 627 p.

Darbo žmonių kova už Tarybų valdžią Latvijoje 1917—1919 m. vientisai nušviečiama akademikų J. Krastinio ir A. Dryzulis monografijoje⁵. Joje giliai išanalizuotos Spalio revoliucijos socialinės-ekonominės ir politinės prielaidos, parodyta revoliucijos rengimas ir eiga Latvijoje, Komunistų partijos vadovaujantis vaidmuo darbo žmonių kovoje už Tarybų valdžios įkūrimą.

Daugelis problemos aspektų papildomai nušviesti A. Byrono redaguotame straipsnių rinkinyje „1919 metai Latvijoje“⁶.

Akademiko V. Samsono knygoje „1919-ieji raudonųjų partizanų metai“⁷ plačiai apibūdinta partizanų būrių kovinė veikla užsienio interventų ir latvių buržuazinių nacionalistų užnugaryje Latvijoje 1919—1920 metais, taip pat parodytos Latvijos KP CK priemonės, organizuojant ir plečiant partizanų judėjimą.

Latvijos TSR MA Istorijos institutas kartu su Partijos istorijos institutu prie Latvijos KP CK ir Archyvų valdyba prie Latvijos TSR Ministrų Tarybos parengė dokumentų rinkinį „Kaip tai buvo?“, demaskuojantį latvių nacionalinės buržuazijos antiliaudinę išdavikišką politiką 1917—1919 metais⁸.

Akivaizdūs rezultatai pasiekti, tyrinėjant latvių šaulių istoriją. Pirmiausia paminėtinas apibendrinantis veikalas „Latvių šaulių istorija“⁹, kuriame išsamiai išnagrinėta didvyriška latvių šaulių kova už revoliucinio proletariato reikalą: atsakingiausių tarybinės vyriausybės užduočių vykdymas, kontrrevoliucinių maištų triuškinimas, kovinė veikla pilietinio karo frontuose. Knygoje pasakojama apie latvių šaulių dalyvavimą, kuriant Tarybų valdžią Latvijoje 1919 m., apie glaudžius V. Lenino ryšius su latvių šauliais.

A. Spreslis monografijoje „Latvių šauliai Spalio iškovojo sargyboje (1917 m. lapkritis—1918 m. lapkritis)“¹⁰ aprašo konkrečius latvių šaulių kovos kelius pirmaisiais pilietinio karo metais, jų dalyvavimą, triuškinant pirmuosius kontrrevoliucinius maištus, latvių tarybinės šaulių divizijos — pirmojo reguliaraus Raudonosios armijos junginio — įkūrimą. Svarbiausią dėmesį autorius skyrė didvyriškai latvių šaulių kovai 1918 m. Rytų, Šiaurės ir Pietų frontuose.

⁵ A. Drīzulis, J. Krastiņš, Cīņa par Padomju varu Latvijā. 1917.—1920. Rīgā, 1967, 388 p.

⁶ 1919. gads Latvijā, Rakstu krāj. Rīgā, 1969, 239 p.

⁷ Vilis Samsons, 1919. sarkano partizāņu gads, Rīgā, 1970, 588 p.

⁸ Kā tas bija? Dokumentu un materiālu krājums, Rīgā, 1968, 313 p.

⁹ Latviešu strēlnieku vēsture (1915—1920). Atb. red. J. Krastiņš, Rīgā, 1970, 699 p.

¹⁰ А. И. Спреслис, Латышские стрелки на страже завоеваний Октября. 1917—1919 гг., Рига, 1967, 243 p.

Apie latviu šauliu kovu už Tarybu Latviju 1919 m. pasakojama V. Berzinio monografijoje¹¹. Joje smulkiai analizuojamos svarbiausios karinės operacijos, pasekamas Tarybu Latvijos armijos kūrimosi procesas.

Kai kas pasiekta ir tyrinėjant šauliu dalyvavimą Vrangelio triuškinime. A. Spreslis duoda nemažai medžiagos¹², kuri papildo mūsų žinias apie latviu šauliu vasaros kovas Taurijoje, Kachovkos placdarmo gynybą ir ypač apie jų dalyvavimą paskutiniame, sunkiausiame kovos prieš Vrangelį etape — Perekopo ir Jušnio pozicijų šturme ir Krimo teritorijos išlaisvinime.

Tarybinių latviu istorikų mokslo tyrimo planuose svarbi vieta skirta Didžiojo Tėvynės karo klausimams. Didžiausias laimėjimas šioje srityje — kapitalinis darbas „Latviu tautos kova Didžiojo Tėvynės karo metais. 1941—1945“, gavęs Latvijos TSR valstybinę premiją¹³. Veikale parodoma, kokį indėlį įnešė Latvijos darbo žmonės į didvyrišką visos tarybinės liaudies kovą prieš fašistinius vokiečių grobikus, aprašomi Tarybinės armijos latviu nacionalinių dalinių koviniai veiksmai, partizanų būrių operacijos, pagrindinių antifašistinių grupių ir organizacijų veikla. Palyginus su latviškuoju, rusiškasis knygos leidimas gerokai išplėstas: parašyti skyriai apie Latviu korpuso 1944 m. gruodžio mėn. mūšius prie Džukstės ir 1945 m. kovo mėn. Saldaus rajone; papildyta medžiaga apie 1944 m. latviu nacionalinių dalinių kovas Rygos ir Maduonos operacijoje; išplėsti poskyriai apie Rygos antifašistinį pagrindį ir partizanų būrių veiksmus; iš naujo parašyti skyriai apie bažnyčios politiką fašistinės okupacijos metais, apie okupantų organizuoto „Latviu legiono“ suirimą.

Išėjo nauja knyga, kurioje tyrinėjama antifašistinė pagrindinė kova Latvijoje fašistinės vokiečių okupacijos metais¹⁴.

Latvijos ekonominės istorijos apybraižų dvitomis¹⁵ — tai Latvijos istorijos kapitalizmo laikotarpio sektoriaus mokslinių bendradarbių kolektyvo ilgamečio kūrybinio darbo ekonominės istorijos srityje vaisius.

Pirmajame tome nagrinėjama Latvijos liaudies ūkio raida ikimonopolistinio kapitalizmo laikotarpiu. Jame nušviečiamas kapitalizmo vystymasis Latvijos žemės ūkyje, pramonėje, transporte, užsienio prekyboje ir miesto ūkyje, proletariato formavimasis, feodalinės žemės rentos virtimo kapitalistine renta procesai, taipogi pakitimai žemės ūkio gamyboje,

¹¹ V. Berziņš, *Latviešu strēlnieki cīņā par Padomju Latviju 1919. gadā*, Rīgā, 1969, 265 p.

¹² *Latviešu strēlnieku vēsture*, p. 459—579.

¹³ *Latviešu tautas cīņa Lielajā Tēvijas karā. 1941.—1945.* Rīgā, 1966, 654 p.; *Борьба латышского народа в годы Великой Отечественной войны, 1941—1945.* Рига, 1970, 931 p.

¹⁴ J. Dzintārs, *Neredzāmā frontē*, 2 izd., Rīgā, 1970, 244 p.

¹⁵ *Очерки экономической истории Латвии (1860—1900)* (spausdinama); *Очерки экономической истории Латвии (1900—1917)*, Рига, 1968, 347 p.

konkrečiai, jo specializacija pienininkystėje. Nagrinėjama agrarinių santykių ir klasių kovos Latvijos kaime raida. Išsamiai analizuojamas Latvijos stambiosios pramonės gamybos vystymasis ir struktūriniai pasikeitimai, pramonės proletariato formavimasis ir darbininkų judėjimo pradžia. Parodyta didžiųjų Latvijos miestų raida, apibūdinta jos uostų reikšmė Rusijos užsienio prekybai.

Antrajame „Apybraižų“ tome, 1970 m. gavusiame Latvijos TSR valstybinę premiją, pirmąkart latvių istoriografijoje taip kruopščiai apibendrinta nepaprastai gausi XX a. pradžios Latvijos ekonominę istoriją liečianti medžiaga. Čia nušviečiami svarbiausių pramonės šakų ir kredito sferos monopolizavimo klausimai, žymūs poslinkiai kapitalistiniame žemės ūkio vystymesi, eksporto ir importo organizavimo pakitimai, komunalinio ūkio evoliucija. Kaip rodo nuosekli svarbiausių socialinės-ekonominės istorijos faktų analizė, Latvija socialiniu-ekonominiu požiūriu buvo pasirengusi socialistinei revoliucijai.

Viena iš minėtosios problemos temų gvildinama kolektyviniame darbe „Pabaltijo ekonominiai ryšiai su Rusija“¹⁶, kuriame, gausiai panaudojant šaltinius, nagrinėjama Latvijos užsienio prekybos centrų raida ir nuoseklus ekonominių ryšių stiprėjimas su Lietuva, Estija, Baltarusija, taip pat su Vidurio ir Pietų Rusijos rajonais.

Nemaža pasiekta, sprendžiant tradicinę Latvijos istorijos problemą — agrarinį klausimą. Pažymėtinos stambios M. Svaranės, A. Mierinos, L. Balevicos monografijos. M. Svaranės knygoje¹⁷ duodama nemažai naujos medžiagos, apibūdinančios XIX a. penktojo—šeštojo dešimtmečių Kuržemės ir Vidžemės valstiečių socialinę-ekonominę padėtį (valstiečių ūkis ir jo pakitimai, pereinant nuo lažo prie piniginės rentos, įvairūs klasių kovos aspektai — bendri valstiečių veiksmai prieš valdančiąją klasę ir feodalinės prievartos formas, samdinių konfliktai su ūkininkais, dvarų darbininkų kolektyvinės kovos pradžia dėl savo padėties pagerinimo).

A. Mierinos monografijos¹⁸, apdovanotos akademiko J. Zučio premija, dėmesio centre — Kuržemės kaimo darbo žmonės. Autorė nuosekliai atskleidžia tūkstančių valstiečių ūkių tikrąją padėtį, parodo jų išnaudojimą ir prieštaravimų gilėjimą pačioje valstietijoje. Nemaža vietos skiriama beveik netyrinėtam klausimui — įvairiems Kuržemės valstiečių mokėsiams ir prievolėms.

¹⁶ Экономические связи Прибалтики с Россией, Сборник статей, Рига, 1968, 285 p.

¹⁷ M. Svarāne, Saimnieks un kalps Kurzemē un Vidzemē XIX gs. vidū, Sociāl-ekonomisks apcerējums, Rīgā, 1971, 287 p.

¹⁸ A. Mierina, Agrārās attiecības un zemnieku stāvoklis Kurzemē 19. gs. otrajā pusē, Rīgā, 1968, 255 p.

Akivaizdi pažanga matyti, tyrinėjant agrarines XX a. pradžios problemas. L. Balevicos monografijoje¹⁹ pirmąkart taip detalai išanalizuota dvarų žemės ūkio gamybos struktūra, derlingumas, samdomosios jėgos klausimai ir kt. Nagrinėdama valstietijos klasinio susiskaldymo didėjimą, autorė pastebi esminius poslinkius, įvykusius XX a. pradžioje buožiniuose ūkiuose: labai plinta žemės ūkio technika, keičiasi ūkio struktūra, didėja samdomojo darbo panaudojimas.

Ekonominius ir politinius reiškinius, sąlygojusius revoliucinės situacijos susidarymą Latvijoje XX a. pradžioje, analizavo J. Krastinis „Latvijos ekonominės istorijos apžvalgoje (1900—1917)“²⁰. Tačiau pagrindinį dėmesį autorius skiria valstiečių judėjimui pirmojoje buržuazinėje-demokratinėje revoliucijoje (žemės ūkio darbininkų streikų organizavimas, valstiečių priešinimasis prievolėms ir mokesčiams, jų ekonominiai bei politiniai reikalavimai, „bažnytinės demonstracijos“, naujų revoliucinių valdžios organų — valstiečių vykdomųjų komitetų ir kaimo milicijos — steigimas).

Straipsnių rinkinyje „Latvijos agrarinė istorija (XVI—XIX)“²¹ išnagrinėti gamybinių jėgų vystymosi procesai, analizuojama pereinamojo laikotarpio nuo feodalinių gamybinių santykių į kapitalistinius (XIX a. ketvirtasis—penktasis dešimtmečiai) agrarinė raida, prekybos ir ekonominiai ryšiai.

Paruošta spaudai H. Struodo monografija „Latvijos žemės ūkis pereinamuoju laikotarpiu nuo feodalizmo į kapitalizmą (XVIII a. devintasis dešimtmetis—XIX a. septintojo dešimtmečio pradžia)“, kurioje analizuojami Latvijos kaimo gamybinių jėgų skirtingumai, kaimo gyventojų dinamikos augimas, apžvelgiamas dvarininkų ir valstiečių ūkis ir feodalinės rentos evoliucija. Nemaža vietos skiriama žemdirbystės ir gyvulininkystės gamybinių jėgų raidai.

Pastaraisiais metais tyrinėtos ir Latvijos istorijos tarybinio laikotarpio agrarinės problemos. 1971-iems metams spaudai paruoštas straipsnių rinkinys „Tarybų Latvijos kaimas: darbas ir buitįs“, kuriame atsispindi įvairūs Latvijos kaimo istorijos aspektai: Tarybų valdžios organų Latvijos kaime atkūrimas ir veikla pirmaisiais pokario metais, klasių kova, socialistinio gamybos būdo 1946—1951 m. kaime pergalė, žemės ūkio gamybos techninis aprūpinimas, kolūkių ir tarybinių ūkių gyvenviečių statyba, kultūros-švietimo darbas juose.

¹⁹ L. Balevica, *Lausaimniecība Vidzemē un Kurzemē pirmā pasaules kara priekšvakarā*, 1970, 190 p.

²⁰ Я. П. Крастынь, *Сельское хозяйство Латвии накануне и в период революции 1905—1907 гг.*, *Очерки экономической истории Латвии (1900—1917)*, Рига, 1968, p. 40—89.

²¹ *Latvijas agrārā vēsture (XVI—XIX gs.)*, *Lauksaimniecība un tirgus feodālisma laikā*. (Atb. red. T. Zeids), Rīgā, 1966, 188 p.

Nelengva tema — susisiekingo kelių ir prekybos feodaliniame laikotarpyje tyrinėjimas. Šia tema, panaudojant archyvų fondų medžiagą, parašyta V. Pavulano monografija „Susisiekingo keliai Latvijoje XIII—XVII amžiais“²². Vykstant prekių mainams tarp Rytų ir Vakarų Europos, Latvijos susisiekingo keliai buvo labai svarbūs. Ryšium su tuo parodyta jų reikšmė kaimyninių šalių — Rusijos, Lietuvos—Lenkijos valstybės, Švedijos — ekonominei ir politinei istorijai.

Ryškių pasiekimų turima istoriografinės problematikos srityje. Minėtinose monografijs: „Istorijos mokslo raida Tarybų Latvijoje“, „Tarybinė Latvijos istoriografija“, taip pat A. Byrono daktaro disertacija „Latvijos istorijos kapitalizmo ir socializmo laikotarpio problemos tarybinėje istoriografijoje“²³. Šiuose veikaluose pirmąkart tarybinėje istoriografijoje plačiai apibūdintas respublikos istorikų kūrybinis darbas, išanalizuota gausi istoriografinė medžiaga, išskirti istorijos mokslo raidos etapai ir pateikti latvių tautos istorijos svarbiausių problemų tyrinėjimų rezultatai. Iš jų matyti konkretus latvių istorikų pagrindinių istorinio materializmo teorinių teiginių ir metodologinių principų įsisavinimo bei kūrybiško taikymo procesas, juose pabrėžta lenininių idėjų istorijos mokslo vystymui reikšmė, išnagrinėti latvių tautos istorijos tyrimo organizavimo principai (mokslinių centrų kūrimas, ilgalaikis planavimas, mokslininkų jėgų, sprendžiant svarbiausias problemas, koordinavimas ir t. t.).

Pirmieji žingsniai žengti, studijuojant vis dar mažai tyrinėtą mokslo sritį — šaltinių mokslą. Rygoje vyko konferencija, skirta Pabaltijo tautų istorijos šaltinių mokslo problemoms. Kartu su latvių istorikais joje dalyvavo Maskvos, Leningrado, Vilniaus, Talino ir kitų mokslinių centrų tyrinėtojai²⁴. Šiuo metu rengiamasi antrajai konferencijai, kurioje svarbiausias klausimas numatytas Rygos istorijos šaltinių mokslo problemų svarstymas. Išleistas straipsnių rinkinys „Pabaltijo tautų istorijos šaltinių mokslo problemos“²⁵. Jame gausu šaltinių, liečiančių visus Pabaltijo tautų istorijos laikotarpius, pradedant archeologine ir numizmatine medžiaga, baigiant įvairiais Latvijos istorijos Didžiojo Tėvynės karo metų dokumentais.

²² V. Pavulāns, Satiksmes ceļi Latvijā XIII—XVII gadsimtā, Rīgā, 1971, 235 p.

²³ A. Bīrons, V. Dorošenko, Vēstures zinātnes attīstība Padomju Latvijā, Rīgā, 1966, 255 p.; A. K. Бирон, В. В. Дорошенко, Советская историография Латвии, Рига, 1970, 498 p.; A. K. Бирон, Проблемы истории Латвии периода капитализма и социализма в советской историографии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук, Рига, 1971, 107 p.

²⁴ Тезисы докладов и сообщений конференции по источниковедческим проблемам истории народов Прибалтики, Рига, 1968, 116 p.

²⁵ Источниковедческие проблемы истории народов Прибалтики, Рига, 1970, 487 p.

Praėjusį penkmetį susirūpinta tarybinio mokslo istorijos tyrinėjimu respublikoje. Parengta monografija „Latvijos TSR Mokslų akademijos istorija (1946—1971 m.)“, kuri sutrumpinta jau išėjo rusų kalba²⁶. Šiame darbe susisteminta gausi konkreti medžiaga, apibūdinanti Mokslų akademijos — stambiausio respublikos mokslinio centro — organizaciją ir jos augimą. Knyga supažindina skaitytojus su respublikos mokslininkų jnašu į mokslą ir socializmo kūrimą.

Smulkiai išnagrinėta nauja Latvijos istoriografijos tema — „Latvių kultūros-švietimo įstaigos Tarybų Sąjungoje trečiajame—ketvirtajame dešimtmėčiuose“. Spaudai parengusi šią knygą D. Vyksnė išnagrinėjo latvių kultūros-švietimo įstaigų Tarybų Sąjungoje darbo istorinį patyrimą.

Našiai dirba Instituto ateistinė grupė, parengusi keletą originalių veikalų. Antai Z. Balevico knygelė „Latvijos pravoslavų bažnyčia svastikos šešėlyje“²⁷ parodo Latvijos pravoslavų dvasininkų antiliaudinę politiką Didžiojo Tėvynės karo metais, joje yra naujos medžiagos, demaskuojančios Latvijos bažnytininkų organizuotą už respublikos ribų „pravoslavišką misiją Rusijos išlaisvintose srityse“, taip pat aprašytos bažnytininkų tarnavimo okupantams formos ir metodai.

A. Podmazovo darbe²⁸ duota socialinė-demografinė bažnytininkų parapijų charakteristika, pareikšta įdomių pastabų apie dabartinės Latvijos sentikius (amžiaus lygio tikinčiųjų tarpe kilimas, taip pat moterų skaičiaus tarp jų padidėjimas, sentikių, ypač nedalyvaujančių visuomeninėje-gamybinėje veikloje, socialinių ryšių siaurumas, mažas išsimokslinimas). Autorius paneigia įsigalėjusią nuomonę dėl nepaprasto sentikių inertiškumo socialinio ir mokslinio progreso sąlygomis ir parodo, kaip vyksta jų religinių mokymų modernizavimas.

Iš spaudos išėjo straipsnių rinkinys „Ateizmas ir religija“²⁹, kuriame glaudžiai siejant su respublikos gyventojų materialistinės pasaulėžiūros auklėjimo metodika, nušviečiami teoriniai ateizmo klausimai, pvz., religijos aksiologinės problematikos aspektai, nagrinėjami kai kurie objektyvūs ir subjektyvūs kaimo gyventojų ateistinio auklėjimo veiksniai, apibūdinama šiuolaikinė katolicizmo, pravoslavų bažnyčios ir sentikių padėtis Latvijoje, keliamos tradicinių ir tautinių apeigų problemos ir kt.

Reikšmingiausias filosofų mokslinės veiklos rezultatas yra apibendrinamojo darbo filosofinės ir visuomeninės-politinės minties istorijos Lat-

²⁶ Академия наук Латвийской ССР, Рига, 1970, 162 p.

²⁷ З. Балевиц, Православная церковь Латвии под сенью свастики (1941—1944), Рига, 1967, 92 p.

²⁸ А. Подмазов, Старообрядчество в Латвии, Рига, 1970, 111 p.

²⁹ Атеизм и религия (Некоторые проблемы атеистического воспитания в Латвийской ССР), 1969, 208 p.

vijoje pirmojo tomo parengimas spaudai, taip pat keletos monografių pasirodymas.

P. Laizano monografijoje „Naujasrovininkų filosofinės pažiūros“³⁰ nušviesta „Naujosios srovės“ atsiradimo istorija, parodyta „naujasrovininkų“ veikla, šio revoliucinės inteligentijos judėjimo reikšmė, skleidžiant marksistines idėjas Latvijoje. Didžioji darbo dalis skirta „naujasrovininkų“ filosofinėms, ateistinėms, sociologinėms, visuomeninėms-politinėms ir estetinėms pažiūroms apibūdinti bei išnagrinėta jų kova su įvairiomis idealistinėmis kryptimis ir buržuaziniu nacionalizmu.

P. Kuokio knygoje „Filosofinės problemos P. Stučkos veikaluose“³¹ nušviesti šio žymaus visuomeninio-politinio veikėjo kovos už marksistinę-lenininę revoliucinę teoriją, Lenino mokymo apie tarybinę valstybę kaip proletariato diktatūros formą, marksistinės-lenininės teisės teorijos kaip istorinio materializmo kategorijos išvystymo klausimai. Autorius išnagrinėjo teorinę ir praktinę P. Stučkos veiklą, puoselėjant proletarinę internacionalizmą, Rusijos ir Latvijos proletariato kovinę vienybę.

Praėjusį penkmetį nemažai tyrinėta etnografinių problemų. M. Slavos monografijoje³² susisteminta ir išanalizuota nemažo laikotarpio latvių valstiečių drabužiai.

Baigtas kolektyvinis veikalas „Nauji reiškiniai Latvijos TSR miesto ir kaimo darbo žmonių butyje“, kuriame, panaudojant naujus duomenis, parodoma šeimos ir darbo tradicijų užuomazga ir išplitimas tarp Tarybų Latvijos pramonės įmonių darbininkų, kova su praeities liekanomis darbe ir butyje, nušviečiami kaimo gyventojų šeimos buities klausimai (nauji šeimos narių savitarpio santykiai, šeimyninės šventės ir kt.); tyrinėta kai kurių profesijų (pvz., gyvulių augintojų) tradicijos.

Parašyta pirmoji latvių tarybinėje istoriografijoje apibendrinanti Latvijos etnografijos monografija³³. Joje pagal socialines-ekonomines formacijas nagrinėjamas ištisas kompleksas problemų: šeimos ir šeimos buities kitimai, pagalbinės ir pagrindinės užsiėmimų rūšys, darbo įrankiai ir metodai, svarbiausios Latvijos (kaimo ir miesto) gyventojų materialinės kultūros formos. Ypač atkreiptas dėmesys į tai, ką naujo kiekviena socialinė-ekonominė formacija įnešė į buitį, materialinę ir dvasinę latvių tautos kultūrą.

Toliau buvo rengiamas Latvijos TSR istorinis-etnografinis atlasas — sudėtinė Pabaltijo istorinio-etnografinio atlaso, TSRS Etnografijos instituto koordinuojamo, dalis: sudaromi žemėlapiai, rašomi paaiškinimai.

³⁰ P. Laizāns, Jaunstrāvnieku filozofiskie uzskāti, Rīgā, 1966, 232 p.

³¹ П. П. Кокинс, Философские проблемы в трудах П. И. Стучки, Рига, 1967, 238 p.

³² M. Slava, Latviešu tautas tērpi, Rīgā, 1966, 168 p. (Arheoloģija un etnografija, 7, 1966).

³³ Latviešu etnogrāfija, Rīgā, 1968, 595 p.

Iš spaudos išėjo keletas archeologinių knygų. Pažymėtina J. Grauduo-
nio monografija „Latvija vėlyvojo žalvario ir ankstyvosios geležies laiko-
tarpiau“,³⁴ kolektyvinis darbas „Kultūriniai-istoriniai latvių tautos ryšiai su
slavų tautomis“ (Arheologija un etnografija, VIII)³⁵ ir kt.

Svarbiausias archeologų kolektyvo ilgamečio darbo rezultatas yra pa-
rengtas spaudai išsamus apibendrinamas darbas „Latvijos TSR archeolo-
gija“, kuriame pirmąkart tarybinėje istoriografijoje taip išsamiai išnagri-
nėta Latvijos istorija nuo IX tūkstantm. pr. m. e. iki XVI amžiaus. Jame
kalbama apie gamybinių jėgų raidą, apibūdintos svarbiausios ūkio šakos:
medžioklė, žvejyba, gyvulininkystės, žemdirbystės ir amatų atsiradimas
bei jų paplitimas. Smulkiau, nei bet kur kitur, aptarti etniniai procesai,
išaiškinta, kaip, konsoliduojantis vietinėms baltų ir finougrų gentims, su-
sidarė latvių tautybė.

Archeologai ištyrė nemažai vertingų archeologinių paminklų, Rygos
HES statybos rajone iškasti svarbūs žalvario amžiaus gyvenvietės (Kivit-
kalnas) ir seniausių lyvių centrų — Duolės, Vampeniešių, Martinsalos
salų bei Salaspilio radiniai. Tiriant juos, išryškėja minėtų gyvenviečių iki
XVII a. pradžios ūkinio ir visuomeninio gyvenimo procesas. Arajos ekspe-
dicijoje surinkta senosios medžio kultūros unikalios medžiagos.

Nuolat vyksta etnografinės ekspedicijos. Jų duomenys įgalina visapu-
siškiau išnagrinėti daugelį problemų nuo pat latvių tautos kultūrinių-
istorinių ryšių su kaimyninėmis tautomis iki tarybinių buitės tradicijų
formavimosi.

Organizuota keletas ekspedicijų ryšium su Didžiojo Tėvynės karo is-
torijos studijavimu. Surinkta gausi medžiaga panaudojama geriau nu-
šviesti antifašistinių organizacijų ir grupių pogrindinei veiklai, partizanų
būrių operacijoms, Tarybinės armijos latvių nacionalinių dalinių kovai.

**Latvijos TSR MA Istorijos instituto bendroji leidinių produkcija
ir apgintų kandidatinių disertacijų skaičius**

Metal	1966	1967	1968	1969	1970
Bendroji leidinių produkcijos apimtis (sp. l.)	185,8	214,6	277,7	136,2	386,5
Apibendrinamieji darbai	1	2	3	1	2
Monografijos, straipsnių rinkiniai	6	5	4	5	8
Dokumentų publikacijos	—	—	—	1	—
Apginta kandidatinių disertacijų	6	3	4	3	1

³⁴ Я. Граудонис, Латвия в эпоху поздней бронзы и раннего железа. Начало разложения первобытно-общинного строя, Рига, 1967, 164 p., 75 pav., 42 lent.

³⁵ Arheologija un etnografija, VIII Latviešu kultūrvēsturiskie sakari ar slāvu tau-
tām (pēc arheoloģijas materiāliem), Rīgā, 1968, 216 p.

Instituto moksliniai bendradarbiai suteikė nemažą paramą „Mažosios Latvīskosios tarybinės enciklopedijos“ redakcijai, parašę į šio leidinio tris tomus, daugiausia iš Latvijos istorijos, 778 straipsnius.

Taigi per praėjusį penkmetį instituto bendradarbiai paskelbė 9 apibendrinamuosius darbus, 28 monografijas ir tematinių straipsnių rinkinius, 1 dokumentų publikaciją ir nemažai mokslinių straipsnių. Bendroji instituto bendradarbių leidinių produkcijos apimtis sudaro 1200 spaudos lapų. Apginta 17 kandidatinių disertacijų.

Dar atsakingesni uždaviniai instituto bendradarbiams yra iškilę šį penkmetį. Tai trijų tomų Rygos istorijos, latvių šaulių istorijos rusų kalba, monografijų, skirtų karinei-patriotinei problematikai („Latvių šaulių dalyvavimas triuškinant Vrangelį“, „Latviškųjų Tarybinės armijos dalinių kova prieš vokiečių fašistinius grobikus 1941—1945 metais“, „Latvijos TSR piliečių dalyvavimas antifašistinėje kovoje už Tarybų Sąjungos ribų“ ir kt.), rengimas. Bus sprendžiami ir aktualiausi socializmo kūrimo klausimai („Socialistiniai pertvarkymai Latvijoje 1940—1941 metais“, „Technikos progresas ir jo socialinės pasekmės Latvijos TSR kaime“ ir kt.).

Didelis dėmesys bus kreipiamas dokumentinių leidinių parengimui ir publikavimui. Kartu su Latvijos TSR Centrinio valstybinio Spalio revoliucijos ir socialistinės statybos archyvu rengiamas spaudai dokumentų rinkinys „Latvijos šaulių vykdomojo komiteto Prezidiumo protokolai“ (1917 m. rugpiūtis—1918 m. vasaris). Reikšmingas respublikos mokslinio gyvenimo įvykis turėtų būti „Dauguvos baseino archeologiniai ir etnografiniai paminklai“ publikacijos.

Pagaliau svarbūs uždaviniai iškelti ir mokslininkams, tyrinėjantiems tarybinio mokslo raidą, visuomeninės ir filosofinės minties istorijos, istoriografijos bei istorijos šaltinių mokslo klausimus.

Tokie tad, trumpai apžvelgus, mūsų svarbiausieji pasiekimai ir tokios Latvijos TSR Mokslų akademijos Istorijos instituto bendradarbių kolektyvo pagrindinės veiklos perspektyvos.

Remdamiesi TSKP XXIV suvažiavimo nutarimais, Tarybų Latvijos istorikai numatė naujus latvių tautos istorinės praeities tyrinėjimų barus.

A. B y r o n a s
Latvijos TSR MA Istorijos instituto
direktoriaus pavaduotojas